

Twee driehoeken, één diepblauw geverfd en één met een spiegelend oppervlak. Één waarin de blik kan verdwijnen, de andere die de blik reflecteert. En zijn het nu wandsculpturen of schilderijen? Museumdirecteur Benno Tempel geeft uitleg bij de nieuwe aanwinst van het Kröller-Müller, een mysterieus tweeluik van de Duitse kunstenaar Blinky Palermo.

Blinky Palermo (pseudoniem van Peter Heisterkamp, 1943-1977) is een van de invloedrijkste Duitse kunstenaars uit de jaren zestig en zeventig van de 20ste eeuw. Als student van Joseph Beuys aan de Kunstakademie Düsseldorf raakt hij bevriend met Gerhard Richter, Imi Knoebel en Sigmar Polke. Terwijl zij tegenwoordig bij een breder publiek bekend zijn, is Palermo door zijn vroegtijdige dood op 33-jarige leeftijd vooral een *artist's artist*, een kunstenaar voor kenners. Enkelen van de tijdgenoten en kunstenaars die hij heeft geïnspireerd, zijn naast Imi Knoebel (geb. 1940) Rosemarie Trockel (geb. 1952) en Günther Förg (1952-2013).

Palermo neemt een heel eigen positie in binnen de naoorlogse abstracte kunst. In een tijd dat de schilderkunst onder druk komt te staan, blijft hij het medium onderzoeken. Schilderkunst wordt bij hem een discipline van filosofische ideeën en ontdekkingen. Maar zijn werkwijze is niet gestoeld op een rigide theorie, zoals zo vaak bij abstractie. Palermo's werk is ironisch en relativerend. Het oogt opmerkelijk fris en blijft in zekere mate ongrijpbaar.

OBJECTSCHILDERIJEN

Het relatief kleine oeuvre van Palermo laat zich indelen in grofweg vier verschillende groepen: *Stoffbilder*: schilderijen gemaakt van industrieel geproduceerd textiel; *Metallbilder*: schilderijen van acrylverf op metaal; muurschilderingen (deze zijn allemaal verloren gegaan); en *Objekte*: al dan niet beschilderde, driedimensionale vormen die tegen de wand leunen of eraan hangen. Deze objectschilderijen zijn veelal vrij kleine, in vorm onconventionele en duidelijk handmatig gemaakte, imperfecte schilderijen die een sculpturale en soms architectonische werking hebben. Veelzeggend is dat Palermo deze werken aanvankelijk *Bild-Objekte* wilde noemen.

Het door het Kröller-Müller verworven abstracte werk *Ohne Titel* uit 1969 valt in de laatste categorie. Het bestaat uit twee gelijkbenige driehoeken; de linker

Spel

met vorm en ruimte

is met caseïneverf blauw geschilderd, de rechter is een spiegel op een drager waarvan de randen blauw zijn geschilderd. De twee vormen een tegengesteld paar: de ene driehoek heeft een blauw opaak oppervlak waarin de blik kan verdwijnen, de andere een glad oppervlak dat de blik juist reflecteert. *Ohne Titel* kan als een sleutelstuk binnen het oeuvre van Palermo worden gezien, een prototype voor latere experimenten met de (blauwe) driehoek. Hij maakte twee versies van dit werk.

OPTISCHE WERKING

In *Ohne Titel* onderzoekt Palermo de relatie tussen vorm en ruimte. De ruimte, en daarmee de architectuur, wordt weerspiegeld en op die manier nadrukkelijk bij het werk betrokken. Op de achterzijde heeft de kunstenaar een hanginstructie genoteerd. Daaruit blijkt dat hij veel belang hechtte aan hoe zijn objectschilderijen zich tot de ruimte verhouden. Door die instructie en het gebruik van de spiegel dringt de associatie met Piet Mondriaan zich op. Immers, Mondriaan had in zijn Parijse atelier meerdere spiegels hangen die de ruimte reflecteerden en verdiepten. Wat de Amerikaanse criticus Clement Greenberg in 1944 schrijft over Mondriaans schilderijen - 'Space outside them is transformed by their presence' (Door hun aanwezigheid wordt de ruimte erbuiten getransformeerd) - geldt ook voor Palermo's werk.

De intense optische werking verleent *Ohne Titel* iets onwerkelijks. De driehoek is nadrukkelijk in verband te brengen met het spirituele in abstracte kunst. Onder anderen Wassily Kandinsky (1866-1944) heeft hierover geschreven. Hij legt een relatie tussen de driehoekige vorm en dematerialisatie en tussen de kleur blauw en het spirituele. Op een museummuur krijgen de twee relatief handzame objecten van *Ohne Titel* een grootse uitstraling. Tegelijkertijd behoudt het werk iets lichtvoetigs dat contrasteert met de zwaarte van de spiritualiteit van het modernisme. Het oppervlak van de driehoekige spiegel wordt als het ware gedematerialiseerd.

MINIMAL ART

Het werk van Palermo is op te vatten als een intuïtief en tegelijkertijd intellectueel spel. Zoals hij reflecteert op de Europese avant-garde van begin 20ste eeuw, zo verhoudt hij zich evengoed nadrukkelijk tot de Amerikaanse kunst van zijn tijd, onder andere in het gebruik van geometrische vormen en de spiegel. Het bescheiden formaat van het werk kan gezien worden als een humorvolle of ironische reactie op de gigantische schaal van veel van die Amerikaanse kunst. Doordat

NIEUWE AANWINST

Ohne Titel (Zonder titel)

Blinky Palermo

1969. Caseïne (blauw) en spiegel op vezelplaat, twee delen, 23 x 46,4 cm (linkerdeel) en 22,9 x 45,7 cm (rechterdeel)

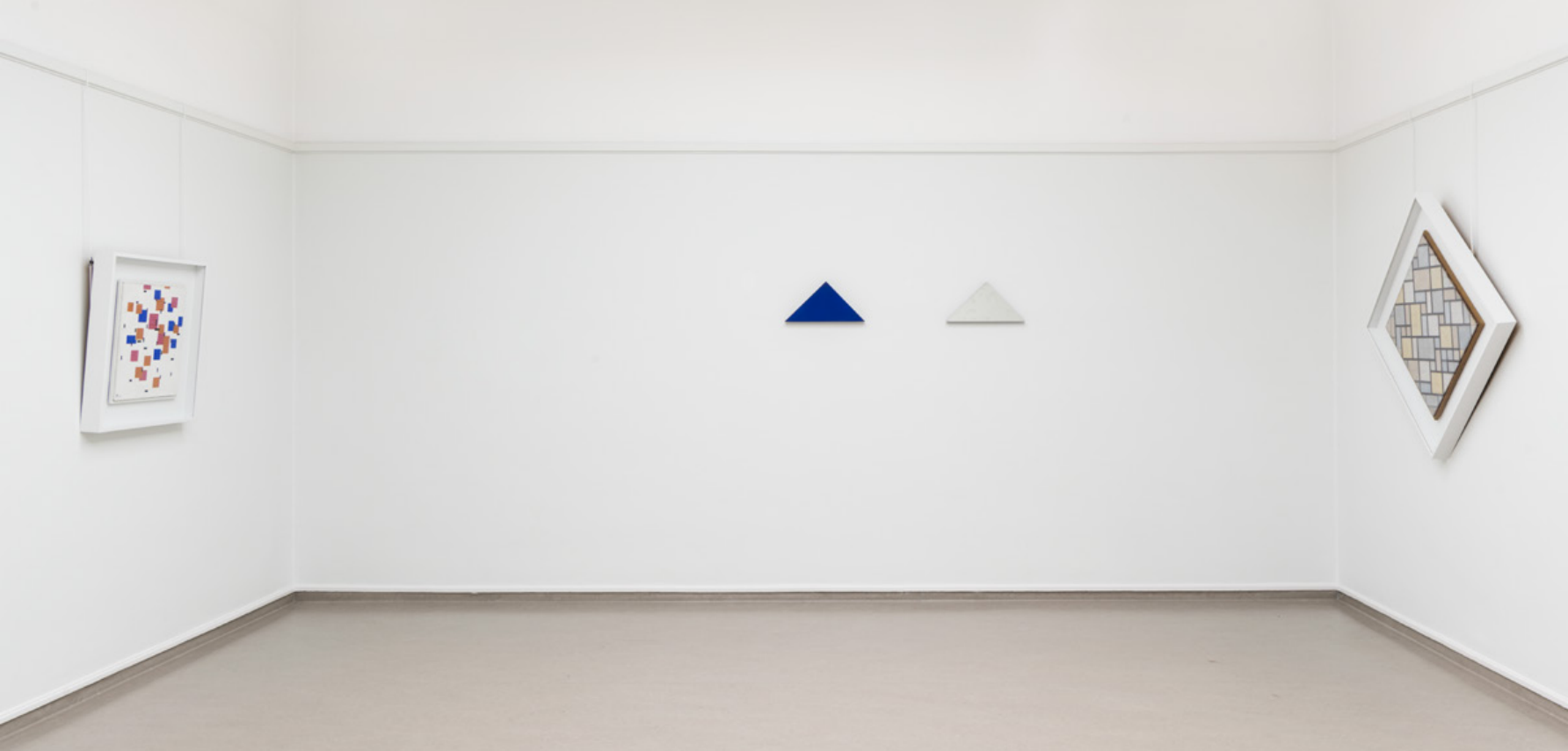
Bijdrage: € 500.000, waarvan € 100.000 uit het A. Quist-Rütter Fonds, € 30.000 uit het Helze Fonds en € 75.000 uit het Themafonds Naoorlogse en Hedendaagse kunst

KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM, OTTERLO

Aangekocht in 2024 met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar A. Quist-Rütter Fonds, haar Helze Fonds en haar Themafonds Naoorlogse en Hedendaagse kunst), het Mondriaan Fonds en de VriendenLoterij

Blinky Palermo bij (en ook weerspiegeld in) *Ohne Titel*, 1973

Palermo zowel in Amerika als in Europa actief is geweest, vormt zijn werk bovendien een brug tussen deze twee continenten.

Ohne Titel toont ook het spanningsveld tussen schilderkunst en sculptuur: de driehoeken zijn zowel object als schilderij. Het onderstreept Palermo's verhouding tot de Amerikaanse minimal art, in het bijzonder tot Donald Judd (1928-1994), die in 1964 in zijn artikel 'Specific Objects' de beperkingen van de schilderkunst beschreef. Judd constateert onder andere dat er een ontwikkeling in de kunst gaande is die ook van toepassing lijkt te zijn op het werk van Palermo: 'Half or more of the best new work in the last few years has been neither painting nor sculpture. Usually it has been related, closely or distantly, to one or the other.' (De helft of meer van het beste nieuwe werk van de afgelopen jaren is noch schilderkunst, noch beeldhouwkunst. Meestal is het, nauw of ver weg, met het één of het ander verwant).

Palermo begreep dat een schilderij uit meerdere delen kan bestaan. Bovendien hing hij de objecten die samen één werk vormen vaak op verschillende hoogtes, niet per se op ooghoogte. Daarnaast schilderde hij niet langer een geometrische vorm op een rechthoekig doek, maar liet hij de vorm samenvallen met de drager: vorm en schilderij zijn één. Zo ontstaat er een minder rationele geometrisch-abstracte beeldtaal.

SPIRITUEEL EN FILOSOFISCH

Veel van Palermo's tijdsgenoten die ook in Düsseldorf onder Joseph Beuys gestudeerd hebben, zijn vertegenwoordigd in de Collectie Nederland. Van Palermo,

Zaalfoto met Blinky Palermo's *Ohne Titel* en twee werken van Piet Mondriaan, links *Compositie in kleur A* (1917) en rechts *Compositie met raster 5: ruit, compositie met kleuren* (1919).

wiens werk zeldzaam en zeer gewild is, bevond zich ondanks zijn kunsthistorische belang echter geen schilderij in een openbare kunstcollectie in Nederland. Met deze aankoop is daar nu verandering in gekomen.

Ohne Titel is de gedroomde en een langgekoesterde toevoeging aan de collectie minimal art en conceptuele kunst van het Kröller-Müller Museum. Het betekent een hoognodige verdieping en vormt een schakel tussen de vooroorlogse avant-garde verzameld door Helene Kröller-Müller en de naoorlogse moderne kunst, en biedt bovendien kunstenaars van een jongere generatie de mogelijkheid om kennis te maken met het werk van Palermo.

Het Kröller-Müller Museum probeert in het verzamelbeleid nog steeds het gedachtegoed van de stichtster Helene Kröller-Müller te volgen. Zij richtte zich op het (post)impressionisme en op meer rationele, analytische kunst zoals het kubisme en De Stijl. Zelf omschreef Kröller-Müller de ontwikkeling binnen haar verzameling als die van realisme naar idealisme, waarmee ze doelde op de abstracte kunst. Een spirituele of filosofische inslag was belangrijk voor haar, omdat zij vond dat werk met die intenties eeuwigheidswaarde heeft. *Ohne Titel* van Blinky Palermo is ook daarom een zeer welkome aanvulling. ↘

Benno Tempel is directeur van het Kröller-Müller Museum